

Aulikki Kananoja

Sosiaalityö ja sen osaaminen muuttuvissa rakenteissa/

Huoltaja-säätiön seminaari 30.9.2016

VIISI NÄKÖKOHTAA SOSIAALITYÖN TULEVAISUUTEEN

Millainen on sosiaalityön tulevaisuuden visio muuttuvassa ja epävarmassa maailmassa? Tarraudummeko mittavien muutosten edessä vain taloudellisiin voimavaroihin ja rakenteisiin, lainsäädännön normeihin ja vakiintuneisiin ammatillisiin käytäntöihin? Vai uskallammeko rohkeasti katsoa työn sisältöä ja nykyisten käytäntöjen vaikutuksia?

1. Epävarmuuden ja muutosten maailma

Elämme globaalissa maailmassa, jota leimaavat yhtäällä valtioiden suuri keskinäisriippuvuus ja toisaalta monet vaikeasti ennakoitavat muutokset. Keskinäisessä riippuvuudessa on monta ulottuvuutta: ekologinen, teknologinen, taloudellinen, väestöllinen, kulttuurinen, sosiaalinen.

Sosiaalityö ammattina ei voi rakentaa omaa missiotaan turvallisen, ennakoitavan ja pysyvän maailman lähtökohdista. Emme voi myöskään rakentaa tulevaisuuttamme jatkuvan taloudellisen kasvun varaan. On rakennettava visio sosiaalisesta kasvusta muuttuvassa ja epävarmassa maailmassa.

Kansalaisten protesti poliittista eliittiä vastaan on nähtävissä monissa maissa. Selvimmin se näkyi ns. arabikevään leviämisenä, mutta sen merkkejä näkyy kautta maailman: Filippiinien presidentinvaalit, Donald Trumpin suosio USA:ssa, erilaiset populistiset puolueet Euroopassa. Samalla kun ne ovat myönteinen merkki kansalaisten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien vaatimuksista, ne sisältävät paljon ihmisarvon kannalta kyseenalaisia elementtejä: rasismia, suvaitsemattomuutta, raja-aitojen rakentamista, kovien rangaistusten vaatimista. Tällaisessa maailmassa sosiaalityön täytyy osoittaa kenen puolella se on, ja sen arvopohjan on oltava selkeä.

"Maailma on eräänlaisella vedenjakajalla... Mahdollisuus on todella hyvään tai todella huonoon kehitykseen... Voi olla, että nyt aikuistuva sukupolvi on ensimmäinen, jolla menee taloudellisesti huonommin kuin vanhemmillaan", totesi Nordean konsernijohtaja Casper von Koskull Helsingin Sanomien haastattelussaan (HS 12.9.2016).

Ydinkysymys on, minkä suunnan maailma saa ja mitä se merkitsee sosiaalityön näkökulmasta. Selvää on, että sosiaalityö tulee toimimaan monien ja uudenlaisten jännitteiden maailmassa. Ammatin yhteiskunnallisen tehtävän ja toiminnan sisällön kannalta ei ole yhdentekevää, toimiiko se kasvavien sosiaalis-taloudellisten kuilujen vai lisääntyvän yhdenvertaisuuden maailmassa.

Valtioiden ja instituutioiden keskinäinen riippuvuus merkitsee myös sitä, että sosiaalityössä monikulttuuriset elämäntilanteet yleistyvät ja kulttuurien väliset erilaisuudet tulevat näkyviksi. Tarvitaan enemmän ymmärrystä erilaisista kulttuureista ja kulttuuristen tekijöiden huomioonottamisesta esimerkiksi asiakkaiden tilannearvioinneissa. Kulttuuriset jännitteet tulevat osaksi sosiaalityön kenttää.

Myös ihmiskäsitykset voivat muuttua perustavaa laatua olevalla tavalla. Tätä ennustaa MIT:n teknologian professori Erik Brynjolfsson, joka näkee tekniikan vaikutukset välineellistä vaikutusta laajemmin: "Kyse ei ole vain tekniikasta – jostain ihmisen ulkopuolisesta – vaan siitä, että ihminen ja tekniikka ovat yhä enemmän yhtä." (HS 12.9.2016) Miten tämä muutos vaikuttaa ihmisten jokapäiväiseen elämään, miten se jakaa kansalaisia teknisluonteisiin ihmisiin ja toisaalta teknologiaa vierastaviin ihmisiin ja mitä se merkitsee sosiaalityön orientaatioiden ja sisältöjen näkökulmasta? Miten sosiaalityöntekijät asemoituvat tässä kehityksessä?

Sosiaalityön tutkimus lisääntyy ja sosiaalityölle relevantin tiedon määrä kasvaa ja liikkuu yli kansallisten rajojen. On kyettävä siivilöimään tiedon massasta olennainen ja osattava muuntaa hyödyllinen tieto käytännöiksi. Suomi on pieni maa eikä se voi tuottaa kaikkea sosiaalityön kannalta relevanttia tietoa itse. On tärkeä oppia ja tottua käyttämään myös kansainvälistä tietoa.

2. Toteutetun hyvinvointipolitiikan seuraukset

Suomessa 1960-luvulta alkaen toteutetun universaalien hyvinvointipolitiikan seurauksena kansalaisten elinikä, terveys, koulutustaso ja kulutusmahdollisuudet ovat keskimäärin koonneet. Sosiaalipalveluin on voitu tukea vaikeissa elämäntilanteissa eläviä lapsiperheitä – lapsia ja vanhempia –, vanhoja ja vammaisia ihmisiä, asunnottomia, työttömyydestä kärsiviä.

Universaalien järjestelmän myönteisten vaikutusten ohella kansalaisten eriarvoisuus on lisääntynyt. Hyvin pärjäävät, sosiaalisesti kyvykkäät ovat pystyneet hyödyntämään hyvinvointiyhteiskunnan ”annin”, kuten koulutuksen antamat mahdollisuudet, paremmin kuin heikommista oloista lähtevät, joille perhetausta ei anna sen paremmin tavoitteita kuin tukeakaan koulutuksen hankintaan. Universaalit palvelut eivät ole joko riittäneet taikka soveltuneet monien sosiaalisten kuormien alla elävien ihmisten tarpeisiin. Positiivinen diskriminaatio heikoimpien hyväksi on jäänyt vähäiseksi ja usein pelkästään taloudelliseksi kompensatioksi.

Sosiaalisesti, taloudellisesti, tiedollisesti ja psyykkisesti heikommista lähtökohdista ponnistaneet ovat jääneet kiihtyvistä kehityksestä jälkeen. Jos osa ihmisistä kokee olevansa yhteiskunnallisen kehityksen häviäjiä, se voi pahimmillaan uhata yhteiskuntarauhaa. Näin totesi myös Casper von Koskull haastattelussaan (HS 12.9.2016).

3. Sote-uudistuksen vaikutukset

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistuksen vaikutukset voidaan tiivistää seuraavasti:

- Uudistuksen tavoitteena oleva hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen antaa sosiaalityölle relevantin lähtökohdan ja viestin tavoiteltavasta suunnasta.
- Vahvempi huomio hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen antaa mahdollisuuksia ja tehtävän elinoloihin ja ongelmien varhaisiin vaiheisiin suuntautuvaan työhön.
- Sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisen suurempi väestöpohja mahdollistaa nykyisten kuntakohtaisten erojen tasoittamisen.
- Valtion rahoitus tasannee nykyisiä kuntakohtaisia talouden voimavarojen eroja.
- Tiivistävä yhteistyö terveydenhuollon kanssa luo mahdollisuuden ihmisten elämäntilanteiden kokonaisvaltaisempaan huomioon ottamiseen mutta tuo myös lähelle sosiaalityötä toisenlaisen ammatillisen orientaation.
- Asiakkaiden ja palvelujen käyttäjien osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien vahvistaminen on sopusoinnussa sosiaalityön keskeisten tavoitteiden kanssa.
- **Riskejäkin on:** tavaratuotannon logiikan dominoiva orientaatio, medikalisoituminen, standardisoiva valtion ohjaus, taloudellisten voimavarojen liian nopea leikkaaminen, lyhyen aikavälin vaikutusten seuranta, työntekijöiden niukat vaikutusmahdollisuudet, maakuntien ja kuntien taistelu vallasta ja yhteistyön kangertelu sekä asiakasosallisuuden jääminen liturgian tasolle (kuten tapahtui edellisen kuntalain aikana).

Lähivuosien keskeinen kysymys on, miten sosiaalityö hyödyntää nämä mahdollisuudet ja omalta osaltaan ehkäisee riskien toteutumista.

4. Mikä on sosiaalityön oma tulevaisuuden visio?

Sosiaalityön edessä olevat kysymykset jäseniän seuraaviin ryhmiin:

- Minkälaiseksi rakentuu suhde asiakkaisiin – luodaanko aidosti asiakkaiden osallisuutta vahvistavia käytäntöjä (kuten käytäntötutkimuksessa)?

- Mitä sosiaalityöntekijä tekee asiakkaiden – yksilöiden, perheiden, ryhmien, yhteisöjen – kanssa: onko hän vain koordinaattori ja eteenpäin lähettäjä vai itse muutoksen katalysaattori, kumppani ja vahvistava mahdollistaja?
- Mitä sosiaalityöntekijä tekee yhteistyössä muiden kanssa – laajemmin kuin vain terveydenhuollon kanssa, yhteistyökumppanina esimerkiksi opetusala, poliisi, nuoriso-, kulttuuri-, liikunta-, työllisyys- ja oikeustoimi?
- Miten sosiaalityö tutkii, arvioi ja uudistaa omaa työtään?

Keskeinen kysymys on, haluaako sosiaalityö ulottaa toimintansa kaikkeen sosiaaliseen vai haluaako se keskittyä sinne, missä sosiaaliset vaikeudet kasautuvat ja kärjistyvät.

Ennustan, että sosiaalityön tehtävä korostuu tulevina vuosina ensisijaisesti syrjään jätettyjen ja osattomien ihmisten elämässä ja silloin, kun elämäntilanteen tai toimintaedellytysten vaikeudet ovat poikkeuksellisen suuret (vrt. Esping-Andersen (2002): Why We Need a New Welfare-state?).

Lähestymistapojen laajentamista tarvitaan etenkin ryhmämuotoiseen toimintaan ja yhteisötyöhön. Ylisukupolvisen huono-osaisuuden ehkäisemiseksi pääpainon tulee olla elämän varhaisten lähtökohtien vahvistamisessa eli lapsien ja nuorten elämässä: on liittouduttava neuvolatoiminnan sekä koulutus- ja koko sivistyssektorin kanssa.

Tulisiko tieteellisesti koulutettujen sosiaalityöntekijöiden kohdentaa työnsä ja osaamisensa sosiaalisten vaikeuksien vaikeimpaan päähän? Vain palvelujen neuvontaa ja ohjausta tarvitsevat pärjäävät hyvällä sosiaaliohjauksella, siis ne, joilla ei ole suuria sosiaalisia ongelmia. Onko ammattikunnalla valmiutta vihdoinkin selventää sosionomien ja sosiaalityöntekijöiden osaamisalueita ja tehtäväkenttää?

5. Minkälaisen viestin sosiaalityö lähettää yhteiskunta- ja hyvinvointipolitiikan arkkitehdeille?

Mikä on sosiaalityön viesti epävarmuuden, vaikeasti ennakoitavien muutosten, syvenevien sosiaalisten kuilujen, taloudellisten voimavarojen mahdollisen ehtymisen, rakenteiden pirstoutumisen ja ihmisarvon kyseenalaistamisen maailmassa?

Miten valmiita olemme toimimaan ennustamattomien muutosten, kasvavien jännitteiden ja epävarman talouden maailmassa, kun lainsäädäntö on korostanut toiminnan ennustettavuutta ja lainsäädäntöön sementoituja oikeuksia? Miten käsitellä pysyvyyden ja muutoksen paradoksia?

Tarraudummeko mittavien muutosten edessä vain taloudellisiin voimavaroihin ja rakenteisiin, lainsäädännön normeihin ja vakiintuneisiin ammatillisiin käytäntöihin? Osaammeko hyödyntää räjähdysmäisesti kasvavan ihmisten sosiaalisten yhteyksien tarpeen (vrt. sosiaalinen media, kännykät ja muut laajasti käytetyt yhteydenpidon muodot).

Uskallammeko rohkeasti katsoa työn sisältöä ja nykyisten käytäntöjen vaikutuksia?

Mitä sosiaalityö voi kertoa yhteiskunta- ja hyvinvointipolitiikan suunnittelijoille ja päättäjille omasta muutosvoimastaan?

Aulikki Kananoja
ylisosiaalineuvos